

VERSLAG

CRB 2020-2507

**Impact van de tweede lockdown
op de bouwsector
(Enquête ERMG)**

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

**Beknopt verslag over de conjunctuur in de
bouwsector: december 2020**

-

**Impact van de tweede lockdown op de bouwsector
(ERMG-enquête)**

Contactpersoon

Lucie Lobet

lucie.lobet@ccecrb.fgov.be

Emmanuel de Bethune

embe@ccecrb.fgov.be

Inhoudsopgave

Inleiding	3
(ERMG-enquête)	4
1 Realtime opvolging van de bouwsector tijdens de tweede lockdown .	5
De tweede lockdown, een negatieve maar beperkte impact op de omzet en tewerkstelling in de bouwsector	5
De daling van nieuwe bestellingen en de zwakke vraag, belangrijkste bezorgdheid van de bouwsector	7
Onrustwekkende vooruitzichten voor 2021 en een verhoogd faillissementsrisico in de bouwsector	9
2 Conclusie van de laatste ERMG-enquête van 10 november	10
3 Het is dringend nodig om rekening te houden met de adviezen van de brc Bouw	11
4 Bijlage: Algemene conjunctuur: tweede lockdown	12
De tweede lockdown, een negatieve maar beperkte impact op de omzet en tewerkstelling ...	12
Onrustwekkende vooruitzichten voor 2021 op het vlak van omzet, tewerkstelling en verhoogd faillissementsrisico	16

Lijst grafieken

Grafiek 1-1:	Impact van de coronacrisis op de omzet van de ondernemingen in de bouwsector (in percentage, gewogen gemiddelde op basis van de omzet)	5
Grafiek 1-2 :	Bezorgdheid over de impact van de huidige situatie op de commerciële activiteit (gemeten op een schaal van 1 'weinig bezorgd' tot 10 'zeer bezorgd', niet-gewogen gemiddelde)	6
Grafiek 1-3:	Evolutie van tijdelijk werkloze medewerkers in de bouwsector (in % van het totale personeelsbestand van de bedrijven van de enquête)	7
Grafiek 1-4:	Redenen van de huidige omzetsdaling in de bouwsector (in percentage van respondenten, meerkeuze)	8
Grafiek 1-5:	Evolutie van het aandeel van de ondernemingen in de bouwsector dat aangeeft dat een faillissement waarschijnlijk of zeer waarschijnlijk is (in % van aantal respondenten)	10
Grafiek 4-1:	Impact van de coronacrisis op de omzet van de ondernemingen (in percentage, gewogen gemiddelde op basis van de omzet en geaggregeerd per sector)	13

Lijst tabellen

Tabel 4-1:	Impact van de coronacrisis op de omzet van de ondernemingen (in percentage, gewogen gemiddelde op basis van de omzet en geaggregeerd per sector)	14
Tabel 4-2:	Redenen van de huidige omzetsdaling (in % van de respondenten, meerkeuze)	15
Tabel 4-3:	Evolutie van tijdelijk werkloze medewerkers in de Belgische economie (in % van het totale personeelsbestand van de bedrijven van de enquête)	16
Tabel 4-4:	Verwachte impact van de COVID-19-crisis op de inkomsten van 2021 (in percentage, gemiddelde gewogen op basis van de omzet van 2019).....	17
Tabel 4-5:	Aandeel van de ondernemingen dat aangeeft dat een faillissement waarschijnlijk of zeer waarschijnlijk is (in percentage van aantal respondenten)	18
Tabel 4-6:	Verwachte verandering van de omvang van het personeelsbestand (in percentage van het totaal personeelsbestand van de bevroegde ondernemingen, met uitzondering van de zelfstandigen).....	19

Inleiding

Sinds het begin van de coronacrisis is de Belgische economie, net als de Europese, in een moeilijke situatie terechtgekomen. In het bijzonder de eerste lockdown heeft een sterke impact gehad op de gehele economie van België. De conjunctuurontwikkelingen en de resultaten van de ERMG-enquêtes bevestigen dat deze crisis een ongeziene omvang heeft, en ook de bouwsector blijft allesbehalve gespaard.

Hoewel deze sector zich deels heeft hersteld na de eerste lockdown en de ongeziene terugval van de conjunctuurcurves in april en mei 2020¹, hebben de recente verstrengde restrictieve maatregelen van de 'tweede lockdown' (van kracht sinds maandag 2 november), na een periode van versoepelingen, de onzekerheden en bezorgdheid van de bedrijven en consumenten rond de coronacrisis opnieuw doen oplaaien: Hoelang zal de 'tweede lockdown' duren? Hoe streng zullen de maatregelen zijn? Hoe effectief zal het beleid kunnen wegen op deze crisis? Is een derde lockdown mogelijk als het aantal coronagevallen opnieuw stijgt? Zal het vaccinatieprogramma effectief zijn? Door deze omstandigheden bestaat het risico op een verslechtering van de reeds kritieke situatie waarin onder meer de bouwsector zich bevindt met de omzetzakking door de zwakke vraag, toeleveringsproblemen, moeilijkheden om de socialdistancingregels toe te passen en liquiditeitsproblemen.

In dit verslag analyseert de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) de evolutie van de economische gevolgen van de COVID-19-pandemie, en meer bepaald van de impact van de tweede lockdown op de omzet, tewerkstelling, investeringsplannen en faillissementsrisico's in de bouwsector. Hoewel de impact van de tweede lockdown beperkter zou zijn in vergelijking met de eerste, stelt de CRB vast dat de bouwsector meer dan ooit het hoofd zal moeten bieden aan talrijke uitdagingen als gevolg van de gezondheids crisis door COVID-19.

(ERMG-enquête)

Dit verslag is gebaseerd op de enquête van de 'Economic Risk Management Group' (of 'ERMG') van de week van 10 november 2020². Deze enquête is de vijftiende golf van een enquête die wordt uitgevoerd sinds maart en heeft tot doel om de gevolgen van de COVID-19-crisis en de restrictieve maatregelen te evalueren ten aanzien van de economische activiteit en financiële gezondheid van bedrijven. Maandelijks worden de dashboards van de ERMG-enquêtes gepubliceerd, waarmee het mogelijk is om de trendmatige ontwikkeling op te volgen. Het moet opgemerkt dat de ERMG-enquête is gebaseerd op de beoordelingen van de bedrijven die aan de enquête deelnemen³. De resultaten ervan moeten dus omzichtig worden geïnterpreteerd.

De cijfers van de ERMG-enquêtes vergelijken de onderzochte periode (in dit geval de maand november) ten opzichte van dezelfde periode in het voorgaande jaar.

¹ CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2020), Verslag over de conjunctuur in de bouwsector (juni 2020) van de Bijzondere raadgevende commissie 'Bouw' ([CRB 2020-1266](#))

² NATIONALE BANK VAN BELGIË (2020), De directe economische impact van de tweede lockdown is voornamelijk beperkt maar de vooruitzichten van de Belgische ondernemingen blijven somber, Persbericht van 17 november 2020, <https://www.nbb.be/nl/artikels/de-directe-economische-impact-van-de-tweede-lockdown-voornamelijk-beperkt-maar-de> & ECONOMIC RISK MANAGEMENT GROUP (2020), COVID-19 Dashboard of Economic Indicators, 24 november 2020.

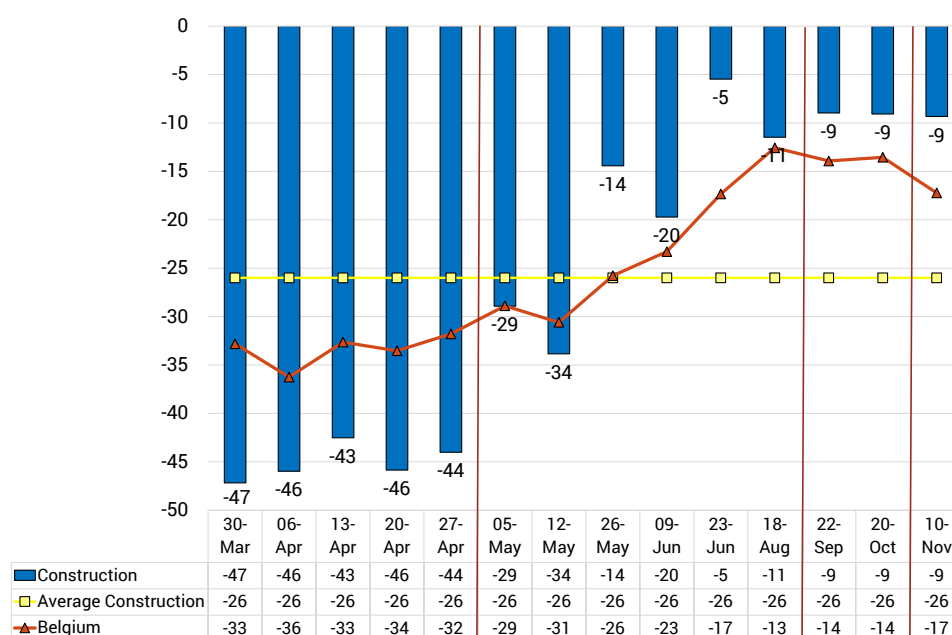
³ De ondervraagde bedrijven verschillen namelijk van de ene enquête tot de andere, enerzijds omdat de deelnemende federaties die de enquête bij hun leden houden, kunnen verschillen en anderzijds omdat de bedrijven niet altijd elke enquête beantwoorden.

1. Realtime opvolging van de bouwsector tijdens de tweede lockdown

De tweede lockdown, een negatieve maar beperkte impact op de omzet en tewerkstelling in de bouwsector

In de bouwsector is de gemelde terugval van de omzet als gevolg van de tweede lockdown ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar gelijkaardig aan de cijfers van september en oktober (-9%) en ruimschoots beperkter dan de terugval vastgesteld tijdens de eerste lockdownperiode (-43% tot -47%) (cf. Grafiek 1-1). Volgens de ERMG-enquête houdt de bouwsector veel beter stand dan tijdens de eerste lockdown en is het zelfs een van de sectoren die het minst getroffen is door de tweede lockdown op het vlak van omzet (cf. Tabel 4-1 in bijlage). De sector lijkt dus beter te presteren dan het gemiddelde van de Belgische economie (-17%).

Grafiek 1-1: Impact van de coronacrisis op de omzet van de ondernemingen in de bouwsector (in percentage, gewogen gemiddelde op basis van de omzet)

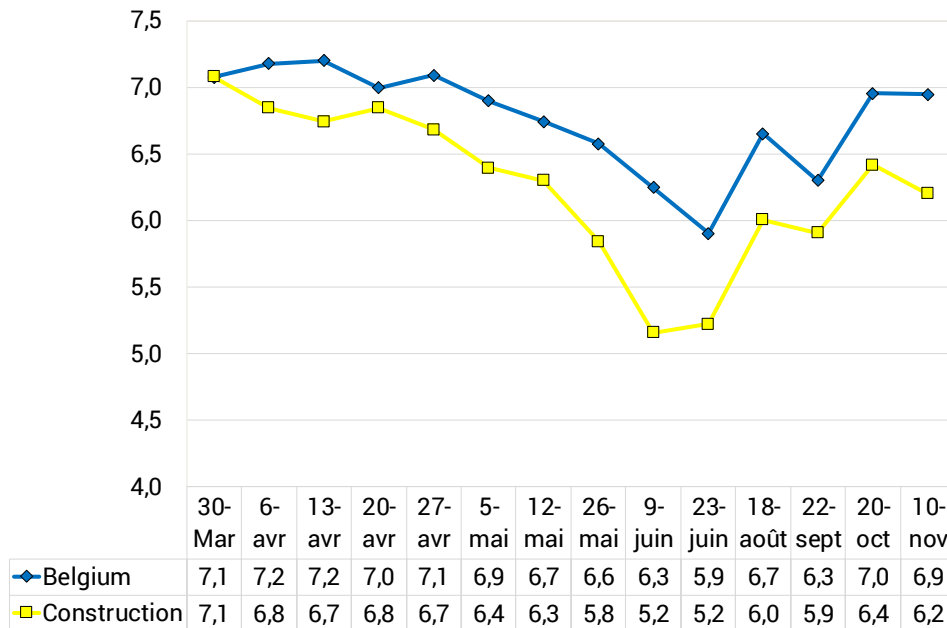

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

In tegenstelling tot het gemiddelde in België, zijn de vooruitzichten in de bouwsector over de verwachte impact van de COVID-19-crisis op de inkomsten van 2021 ten opzichte van een normale situatie⁴, hoewel nog steeds negatief, licht verbeterd en gaan ze van -13% in september naar -10% in november. Ondanks een steeds groeiende ongerustheid over de commerciële activiteit van de bouwbedrijven tussen juni (5,1) en oktober (6,4), is de bouwsector toch een beetje optimistischer dan de andere Belgische bedrijven (cf. Grafiek 1-2). De mate van bezorgdheid daalt zelfs in de ERMG-enquête van 10 november 2020 en bereikt 6,2 (tegenover het Belgische gemiddelde van 6,9).

⁴ D.w.z. ten opzichte van een situatie 'zonder COVID-19'.

Grafiek 1-2: Bezorgdheid over de impact van de huidige situatie op de commerciële activiteit (gemeten op een schaal van 1 'weinig bezorgd' tot 10 'zeer bezorgd', niet-gewogen gemiddelde)

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

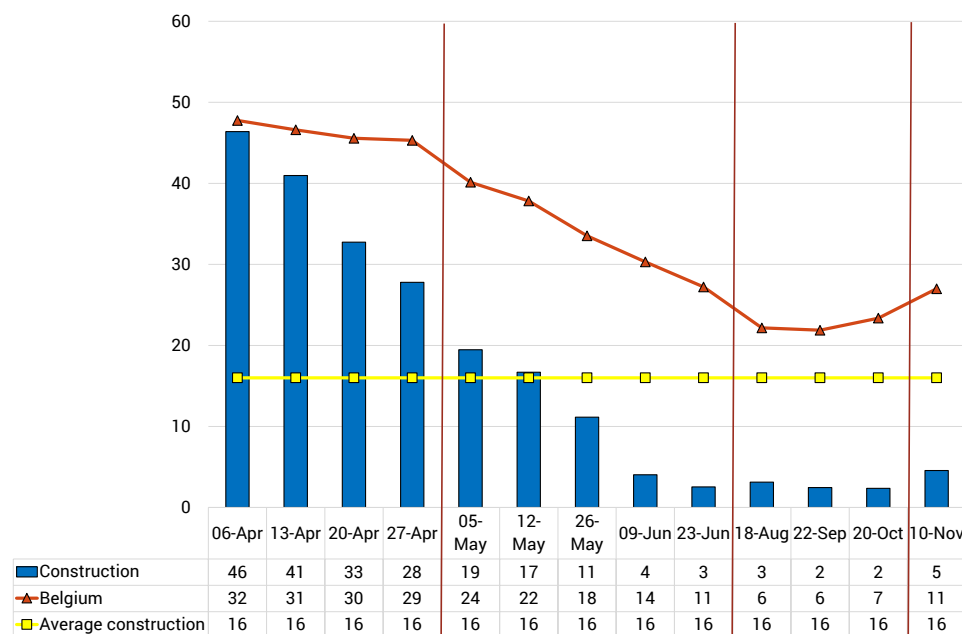
Volgens de ERMG-enquête waren 5% van de werknemers in de bouwsector tijdelijk werkloos⁵ op 10 november 2020, in vergelijking met 2% in september en oktober (cf. Grafiek 1-2). Hoewel het percentage tijdelijk werkloze werknemers in de bouwsector lichtjes gestegen is door de tweede lockdown, blijft het ruim onder de cijfers van de eerste lockdown. Tijdens die periode werd tussen 28% (27 april 2020) en 46% (6 april 2020) van het personeelsbestand in de bouwsector geconfronteerd met tijdelijke werkloosheid. De bouwsector doet het zo opnieuw beter dan het gemiddelde van de Belgische economie (11% tijdelijke werkloosheid in de week van 10 november).

Het is echter belangrijk op te merken dat 65% van de ondernemingen in de bouwsector verwacht om de komende weken meer beroep te doen op tijdelijke werkloosheid in vergelijking met de huidige situatie (tegenover gemiddeld 52% voor alle Belgische ondernemingen⁶) en dat de bedrijven in de sector verwachten dat het aantal werknemers met 1,1% zal dalen tegen eind 2020 (tegenover het gemiddelde van 3,4% voor alle sectoren samen). De sector verwacht echter geen grote veranderingen in de omvang van het personeelsbestand tegen eind 2021 (0,1% tegenover het gemiddelde van -2,4% voor alle sectoren samen).

⁵ De cijfers van de ERMG-enquête over tijdelijke werkloosheid omvatten zowel tijdelijke werkloosheid om economische redenen als tijdelijke werkloosheid wegens overmacht door het coronavirus. Merk op dat een van de steunmaatregelen aangekondigd op 6 november de herinvoering van tijdelijke werkloosheid door overmacht voor alle bedrijven betrof. Bijgevolg kan alle tijdelijke werkloosheid te wijten aan het coronavirus opnieuw worden beschouwd als tijdelijke werkloosheid wegens overmacht door het coronavirus. Het is van geen belang of de werkgever erkend is als een uitzonderlijk hard getroffen onderneming.

⁶ Het resultaat voor België wordt berekend als het gewogen gemiddelde van de resultaten voor een verder geaggregeerde sectorclassificatie, gewogen volgens het aantal werknemers in de privésector van deze geaggregeerde sectoren in de Belgische economie.

Grafiek 1-3: Evolutie van tijdelijk werkloze medewerkers in de bouwsector (in % van het totale personeelsbestand van de bedrijven van de enquête)

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

De daling van nieuwe bestellingen en de zwakke vraag, belangrijkste bezorgdheid van de bouwsector

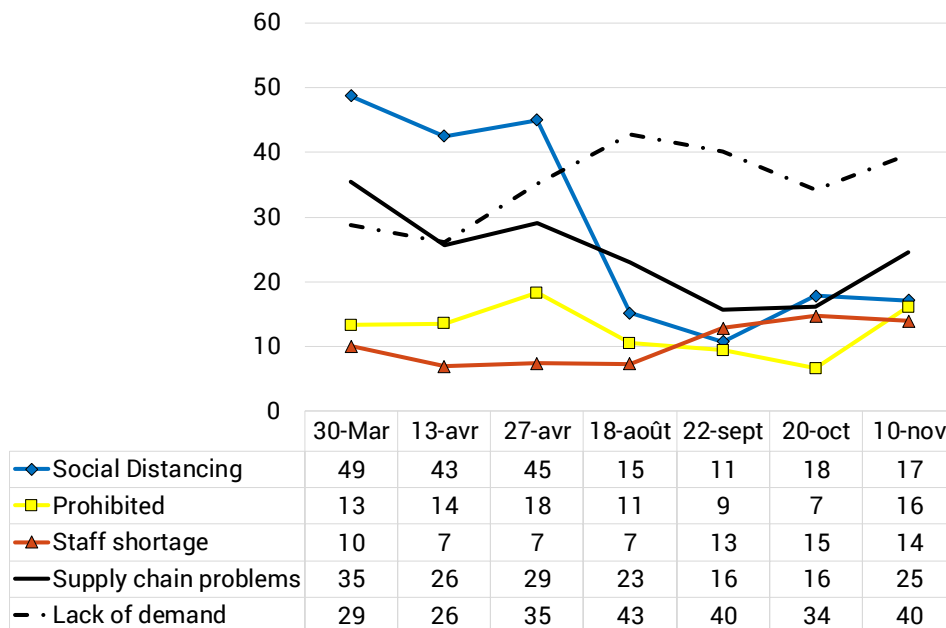
De redenen die de bevraagde ondernemingen in de bouwsector het vaakst aanhalen in het kader van de ERMG-enquête als verklaring voor hun omzetsdaling zijn:

- de daling van de verkoop en de zwakke vraag (40%);
- toeleveringsproblemen⁷ (25%);
- de moeilijkheden om de socialdistancingregels toe te passen (17%);
- volledig of gedeeltelijk verbod op bedrijfsactiviteiten (16%);
- personeelstekort (14%).

Zoals weergegeven op Grafiek 1-4 is de daling van de vraag de grootste bezorgdheid geworden in de bouwsector, ruim boven de toeleveringsproblemen, de moeilijkheden om de socialdistancingregels toe te passen of ook nog een personeelstekort. Tijdens de eerste lockdown waren de problemen waarmee de sector geconfronteerd werd vooral de toepassing van de socialdistancingregels en toeleveringsproblemen. Deze moeilijkheden doen zich nu echter minder nadrukkelijk voor.

⁷ De toeleveringsproblemen omvatten problemen met de levering van goederen. Het gaat om bedrijven die te maken krijgen met leveringsproblemen van hun leveranciers.

Grafiek 1-4: Redenen van de huidige omzetzdaling in de bouwsector (in percentage van respondenten, meerkeuze)

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

De redenen die de bevroegde ondernemingen in de bouwsector tijdens de eerste lockdown het vaakst aanhaalden in het kader van de ERMG-enquête als verklaring voor hun omzetzdaling waren de moeilijkheden om de socialdistancingregels toe te passen (respectievelijk 49%, 43% en 45% op 30/03/20, 13/04/20 en 27/04/20). Deze problemen maakten een hele reeks werkzaamheden onmogelijk in de bouwsector en een aantal ondernemingen zagen zich bijgevolg verplicht om hun activiteiten tijdelijk deels of volledig op te schorten.

Tijdens de tweede lockdown hebben volledige of gedeeltelijke sluitingen omwille van de socialdistancingregels zich niet meer voorgedaan, aangezien er in de bouwsector ondertussen protocollen zijn ingevoerd om de socialdistancingregels na te leven⁸. In de week van 10 november 2020 gaf maar 17% van de in het kader van de ERMG-enquête bevroegde ondernemingen in de bouwsector aan dat de moeilijkheden om de socialdistancingregels toe te passen aan de bron lagen van de daling in hun omzet. Dit verklaart, deels, de negatieve maar beperkte impact van de tweede lockdown op de bouwsector in vergelijking met de eerste lockdown van maart-april. De toeleveringsproblemen zijn eveneens minder prominent tijdens de tweede lockdown (25% op 10 november 2020) ten opzichte van de eerste lockdown (35% op 30 maart), hoewel ze nog steeds aanwezig zijn en ernstiger dan in september en oktober (16%).

Twee redenen kunnen de omzetzdaling in de bouwsector tijdens de tweede lockdown verklaren:

⁸ Deze [protocollen](#), afgesloten na een akkoord met de sociale partners van de bouwsector, voorzien in tijdelijke veiligheidsmaatregelen voor werknemers en werkgevers van de bouwsector (net als voor klanten), zoals de toepassing van 1,5 meter afstand voor zover mogelijk, het verplicht dragen van een masker als de afstand van 1,5 meter niet nageleefd kan worden, vervoer in alle veiligheid van en naar de bouwplaatsen, werken zonder aanwezigheid van bewoners/gebruikers in dezelfde ruimte bij interieurwerkzaamheden enz.

- (1) In de week van 10 november 2020 waren de daling van de verkoop en de zwakke vraag (40%) de redenen die de in het kader van de ERMG-enquête bevroegde ondernemingen in de bouwsector het vaakst aanhalen om hun omzetsdaling te verklaren. Zoals tijdens de eerste lockdown is het opnemen van contacten door potentiële klanten met ondernemingen in de bouwsector met het oog op nieuwe werkzaamheden (bijv. voor de renovatie van een woning) verminderd als gevolg van de gezondheidsmaatregelen⁹, als gevolg van het inkomstenverlies en de onzekerheid van de huishoudens over de toekomst (zie verder). Deze terugval van nieuwe bestellingen heeft vervolgens een weerslag op de orderboeken van de ondernemingen in de bouwsector, die niet aan het gewoonlijke tempo gevuld worden en bijgevolg leeg raken.

De ERMG-enquête stelt vast dat het consumentenvertrouwen enigszins verbeterd is in november (-15 tegenover -17 in oktober en -26 in april). De strengere restrictieve maatregelen van november (in werking getreden op 2 november 2020) hebben aanvankelijk doorgewogen op het vertrouwen van de huishoudens, maar dit effect is geleidelijk aan afgenomen in de loop van de enquête. De vastgestelde daling van de vraag kan bijgevolg in verband gebracht worden met het inkomstenverlies van de huishoudens. Ongeveer 22% van de huishoudens heeft een inkomstenverlies geleden van meer dan 10% en 34% daarvan heeft niet voldoende spaargeld om te voorzien in de kosten van levensonderhoud (d.w.z. de noodzakelijke uitgaven) voor minstens 3 maanden.

- (2) De afwezigheid wegens ziekte of quarantaine binnen de bouwsector ligt ook lichtjes hoger tijdens de tweede lockdown (6% op 10 november 2020) dan tijdens de eerste lockdown (resp. 5% en 3% op 13 en 20 april 2020). Volgens een [enquête van de Confederatie Bouw](#) stellen drie op vier bouwbedrijven een stijging vast in het aantal afwezigheden als gevolg van de tweede golf van het coronavirus. Hieromtrent moet opgemerkt dat de quarantaine van één week, die er niet was tijdens de eerste lockdown, verplicht werd tijdens de tweede lockdown.

Anders dan in andere sectoren konden de meeste ondernemingen in de bouwsector hun activiteiten voortzetten tijdens de tweede lockdown. In de enquête van november gaf 16% van de bedrijven in de sector aan dat ze geconfronteerd werden met een omzetsdaling als gevolg van een volledig of gedeeltelijk verbod op hun activiteiten (tegenover gemiddeld 29% voor alle Belgische ondernemingen samen). De sluiting van 'niet-essentiële' handelszaken tijdens de tweede lockdown en de tijdelijke werkloosheid, net als het inkomstenverlies als gevolg daarvan, is een andere factor die heeft doorgewogen op de daling van de verkoop en de daling van de vraag in de bouwsector. Hoewel dit effect minder omvangrijk is tijdens de tweede lockdown dan tijdens de eerste, is het nog steeds aanwezig.

Onrustwekkende vooruitzichten voor 2021 en een verhoogd faillissementsrisico in de bouwsector

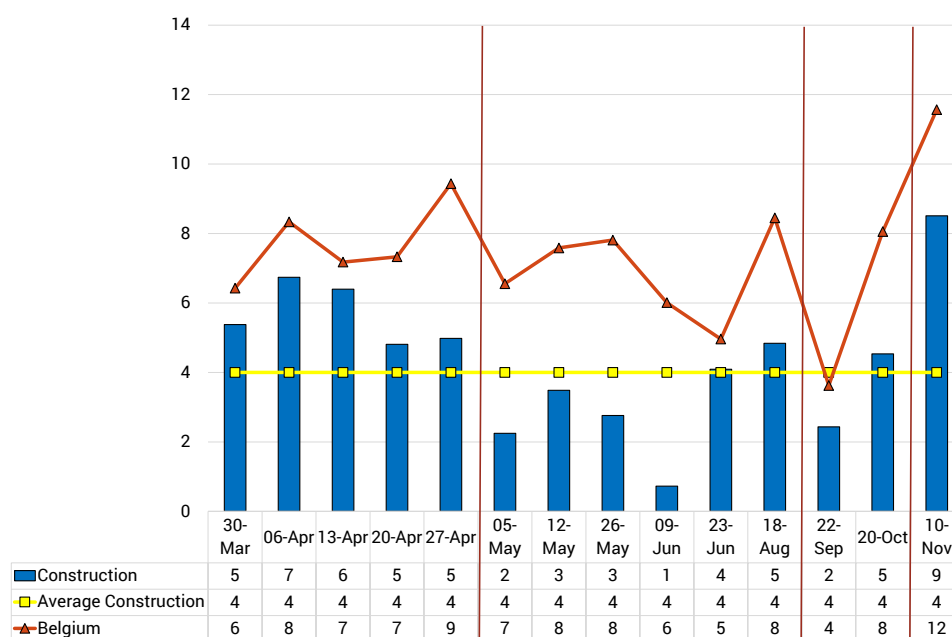
Hoewel de cijfers van de tweede lockdown voor de bouwsector beter zijn dan die van tijdens de eerste lockdown en de situatie voor de sector zich lijkt te verbeteren, zijn er nog steeds bezorgdheden voor 2021. Zoals reeds vermeld verwachten de ondernemingen in deze sector een inkomstdaling van 10% in 2021 ten opzichte van de normale situatie en verwacht 65% van de ondernemingen in de bouwsector de komende weken beroep te doen op tijdelijke werkloosheid in vergelijking met de huidige situatie.

⁹ Tijdens de tweede lockdown moesten de showrooms, modelwoningen van 'sleutel-op-de-deur'-bouwbedrijven, toonzalen van afwerkingsbedrijven (keukeninstallateurs, elektriciens, tegelzeters, sanitairplaatsers, schrijnwerkers, parketleggers, enz.) hun deuren sluiten voor particuliere klanten. Op 1 december konden ze opnieuw openen, op voorwaarde dat een aantal strikte hygiënemaatregelen werden nageleefd (dragen van mondkap, veiligheidsafstand, beschikbaarheid van ontsmettende gel, verplicht op afspraak, enz.).

De bezorgdheid van de ondernemingen, de terugval van de omzet en de gedaalde vraag hebben ook een negatieve impact op de investeringen van de ondernemingen in de bouwsector. De bevroegde ondernemingen vrezen dat de COVID-19-crisis zal leiden tot een daling van de investeringen (ten opzichte van een normale situatie) van 19% in 2020 (tegenover gemiddeld 25% van alle sectoren samen) en van 18% in 2021 (tegenover 23% voor alle sectoren samen). De investeringen zullen dus maar zeer geleidelijk opnieuw aantrekken over deze twee jaar.

Deze trends dreigen bovendien het faillissementsrisico te vergroten voor ondernemingen in de bouwsector. Het aandeel van de ondernemingen in de bouwsector dat een faillissement in de komende weken of maanden 'waarschijnlijk' of 'zeer waarschijnlijk' acht, is immers gestegen in november (9%) ten opzichte van de voorgaande maanden (2% in september en 5% in oktober) (cf. Grafiek 1-5). Het faillissementsrisico in de bouwsector, net als in de Belgische economie in het algemeen, is verder vergroot ten opzichte van de eerste lockdown (tussen 5% en 7% in de periode van 30 maart tot 27 april). Van deze ondernemingen die het risico lopen op een faillissement, verwacht 0,6% zich failliet te moeten verklaren binnen de maand, 1,7% binnen de drie maanden en 5,0% binnen de zes maanden. De ERMG-enquête geeft aan dat de stijgende trend van het faillissementsrisico in hoofdzaak een realiteit is bij zelfstandigen en kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's), die zeer sterk vertegenwoordigd zijn in de bouwsector. Het moet opgemerkt dat, op dit moment, het aandeel van de bouwondernemingen dat al failliet is verklaard of het faillissement aanvraagt sinds de coronacrisis gestegen is tot 9%. Wat betreft de liquiditeitsproblemen stelt de enquête van november een lichte verslechtering van de situatie vast. Het aandeel van de bevroegde ondernemingen in de bouwsector dat liquiditeitsproblemen meldt, is gestegen van 33% in oktober tot 34% in november.

Grafiek 1-5: Evolutie van het aandeel van de ondernemingen in de bouwsector dat aangeeft dat een faillissement waarschijnlijk of zeer waarschijnlijk is (in % van aantal respondenten)

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

2. Conclusie van de laatste ERMG-enquête van 10 november

De meest recente ERMG-enquête van 10 november 2020 meldt voor de volledige Belgische economie een omzetverlies van -17% ten opzichte van een normale situatie, tegenover -33% bij het begin van de enquêtes op 30 maart. De bouwsector zou tijdens de week van 10 november een omzetverlies lijden van -9% in november tegenover dezelfde periode vorig jaar, ten opzichte van -47% in maart.

Op dit moment lijkt de tweede lockdown dus een negatieve maar beperkte impact te hebben op de omzet en de tewerkstelling in de Belgische economie, net als op de omzet van de bouwsector, die iets beter presteert dan het Belgische gemiddelde.

De vooruitzichten voor de bouwsector blijven echter zorgwekkend en de sector wordt geconfronteerd met een verhoogd faillissementsrisico. De ondernemingen in de sector verwachten in 2021 immers een omzetzak van 10% ten opzichte van de normale situatie. De tijdelijke werkloosheid om economische redenen in de bouwsector is bovendien nog steeds erg hoog in de week van 10 november (5%, tegenover 11% van de volledige economie) en 65% van de ondernemingen in de sector verwacht de volgende weken meer beroep te doen op tijdelijke werkloosheid in vergelijking met de huidige situatie. Het aandeel van de ondernemingen in de bouwsector dat een faillissement in de komende weken of maanden 'waarschijnlijk' of 'zeer waarschijnlijk' acht, is immers gestegen ten opzichte van de voorgaande maanden en bereikt 9% in november 2020.

De ERMG-enquête stelt vast dat de geringe vraag de grootste aanleiding is geworden voor de terugval in de activiteiten, en de grootste bezorgdheid is in de bouwsector, ruim boven de toeleveringsproblemen, de moeilijkheden om de socialdistancingregels toe te passen of ook nog een personeelstekort. De ondernemingen van de sector vrezen dat de verwachte daling van de vraag zich zal voortzetten en dat het tekort aan nieuwe bestellingen zal aanhouden, waardoor de orderboeken in de nabije toekomst niet gevuld zullen raken.

3. Het is dringend nodig om rekening te houden met de adviezen van de brc Bouw

De ontoereikendheid van de orderboeken is de grootste bezorgdheid in de bouwsector. De zwakke vraag en de terugval van nieuwe bestellingen, vastgesteld in de ERMG-enquête van november, geven aan dat er dringend actie moet worden ondernomen om het niveau van de toekomstige bestellingen op peil te houden en de aansluiting te verzekeren tussen het vullen van de orderboeken van de ondernemingen van de bouwsector op zeer korte termijn en de aantrekkende vraag die op middellange en lange termijn wordt verwacht in de sector, met name als gevolg van de geplande investeringen in het kader van het Relanceplan, de Green Deal en de Europese en regionale renovatiestrategieën. Daarvoor is het met name cruciaal dat de huishoudens niet afzien van hun bouw- en renovatieprojecten en dat er een nieuwe stimulans wordt gegeven aan de publieke infrastructuurwerken.

Gezien de rol van de sector in de ontwikkeling van een duurzame openbare infrastructuur, net als in de energietransitie en vernieuwing van het Belgische gebouwenbestand (vereiste investeringen in het kader van het Europese relanceplan en de Green Deal), beschikt de bouwsector over sterke fundamenten en een aanzienlijk potentieel voor bestellingen. De sector heeft bovendien een positief hefboomeffect op de rest van de economie. Dit potentieel moet absoluut worden ingezet ten dienste van het algemene economische herstel. In deze context heeft de brc Bouw in haar adviezen¹⁰ al geregeld de aandacht van de verschillende bestuursniveaus gevestigd op het gebrek aan openbare investeringen, en benadrukt het in een recent advies¹¹ de noodzaak om een interfederaal herstel-, investerings- en onderhoudsplan (of 'HIO-plan') uit te werken zoals opgenomen in het federaal

¹⁰ Zie met name Advies [CRB 2019-0950](#) "Bouwsector als partner voor een ambitieus sociaal en economisch klimaatbeleid"; Advies [CRB 2018-0086](#) "Nationaal Pact voor Strategische Investerings II"; [Advies 2017-0479](#) "Toeconomen ondersteunen de diagnose van de sociale partners uit de bouwsector. Dringende nood aan meer en betere publieke investeringen om België terug op gang te krijgen"; Advies [CRB 2016-1669](#) "Diagnose publieke investeringen in België".

¹¹ CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2020), Het nieuwe regeerakkoord onderzocht vanuit het perspectief van de bouwsector, [CRB 2020-2380](#).

regeerakkoord 2020-2024. Hiertoe heeft benadrukt de brc Bouw al meermaals aangehaald dat de coronacrisis een kans kan zijn voor een uitgekende Belgische investeringsstrategie in publieke infrastructuur binnen het Europees kader, die meteen het fundament zou kunnen vormen voor een intelligente strategie om uit de crisis te geraken.

Op middellange en lange termijn, zo benadrukken de sociale partners in de bouwsector in hun advies¹², is het ook van cruciaal belang dat de in het kader van het herstelplan geplande investeringen gepaard gaan met een ambitieus beleid om tegemoet te komen aan het probleem om voldoende opgeleid personeel te vinden, iets waar de bouwsector als verschillende jaren mee kampt. Dit om ervoor te zorgen dat bedrijven (met de vereiste kwalificaties) de nodige capaciteiten kunnen inschakelen om in te spelen op de groeiende vraag die de sector de komende jaren verwacht als gevolg van de stimuleringsmaatregelen en de ambitieuze strategieën voor de renovatie van gebouwen.

4. Bijlage: Algemene conjunctuur: tweede lockdown

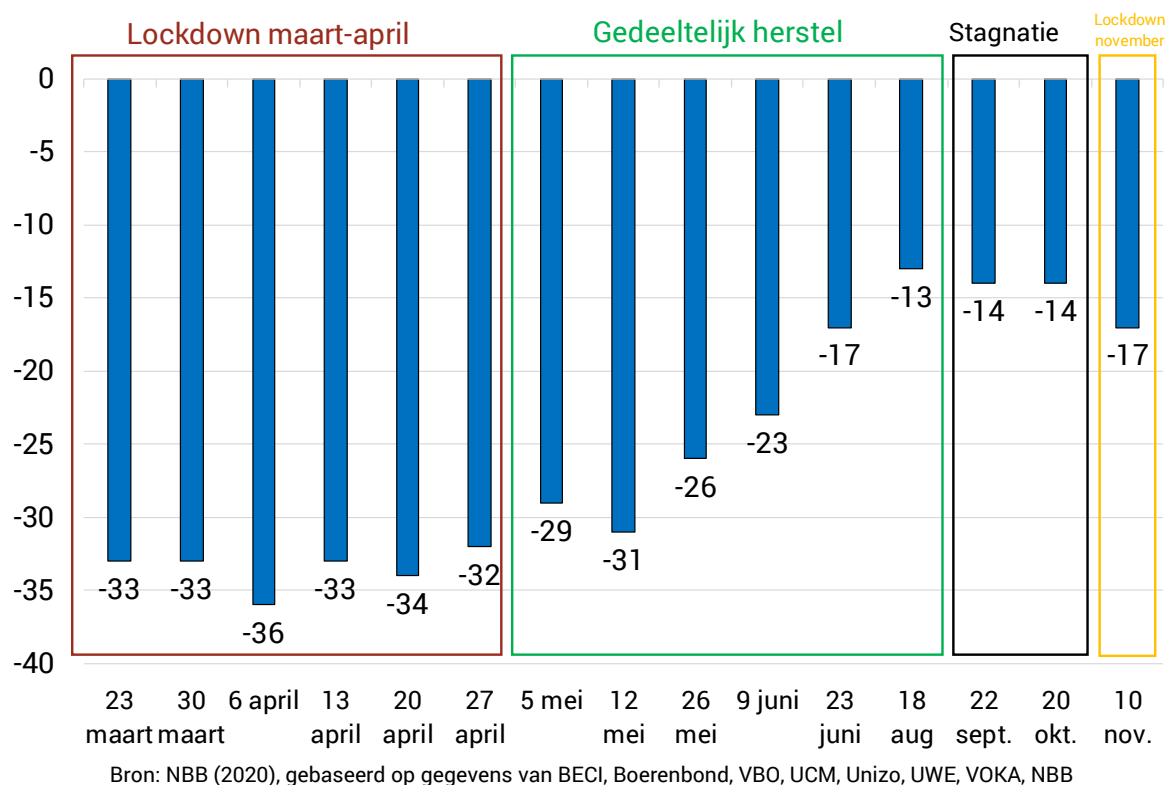
De tweede lockdown, een negatieve maar beperkte impact op de omzet en tewerkstelling

In het kader van de ERMG-enquête van de NBB benadrukken de Belgische ondernemingen in alle sectoren¹³ dat ze in november 2020 een omzetsdaling hebben vastgesteld (ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar) als gevolg van de tweede lockdown. Rekening houdend met de omvang van de ondernemingen en met het gewicht van de sectoren in de Belgische toegevoegde waarde, is de omzetsdaling voor de Belgische ondernemingen als gevolg van de coronacrisis verergerd ten opzichte van oktober, met een stijging tot 17% op 10 november. Dat is een verslechtering met 3 procentpunten ten opzichte van de periode van 18 augustus tot 20 oktober 2020 (cf. Grafiek 4-1). De rechtstreekse economische impact van de tweede lockdown lijkt voorlopig echter beperkt in vergelijking met die van de eerste lockdown van maart-april, en de vertraging van de Belgische economie lijkt minder ernstig te zijn dan verwacht. De omzetsdaling tijdens de tweede lockdown (-17%) is immers van een veel kleinere omvang dan die opgetekend tijdens de eerste lockdown (-36% in de week van 6 april 2020).

¹²CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2020), Het nieuwe regeerakkoord onderzocht vanuit het perspectief van de bouwsector, [CRB 2020-2380](#).

¹³ Behalve dan voor de be- en verwerkende industrie.

Grafiek 4-1: Impact van de coronacrisis op de omzet van de ondernemingen (in percentage, gewogen gemiddelde op basis van de omzet en geaggregeerd per sector)

De impact van de coronacrisis loopt sterk uiteen tussen sectoren (cf.) Tabel 3-1). De ERMG-enquête toont aan dat de tweede lockdown de zelfstandigen en kleine ondernemingen¹⁴ opnieuw harder treft en voornamelijk doorweegt op de omzet in de sectoren kunst, amusement en recreatie (-77% tegenover dezelfde periode vorig jaar), horeca (-66%), detailhandel non-food (-51%) en vastgoedactiviteiten (-37%). Hoewel de impact kleiner blijft dan tijdens de eerste lockdown, is er in deze sectoren opnieuw een sterke negatieve impact op de omzet. Het zijn immers net deze sectoren die geraakt worden door het volledige of gedeeltelijke verbod op hun activiteiten, zoals de verplichte sluiting van niet-essentiële handelszaken, wat door meer dan twee derde van de bevraagde ondernemingen in deze sectoren wordt aangehaald als belangrijke reden voor hun omzetzdaling (cf. Tabel 4-2). Dat de omzetzdaling kleiner was dan in de lente, is in hoofdzaak te verklaren door het feit dat een groter aantal handelszaken open mochten blijven, maar ook door een ruimer gebruik van de online verkoop. De ERMG-enquête stelt verder vast dat de coronacrisis heeft geleid tot een structurele groei van de e-commerce.

¹⁴ In de drie gewesten zien de kleine ondernemingen hun inkomsten slinken, tot wel een halvering.

Tabel 4-1: Impact van de coronacrisis op de omzet van de ondernemingen (in percentage, gewogen gemiddelde op basis van de omzet en geaggregeerd per sector)

Revenue loss by sector	Eerste lockdown					Gedeeltelijk herstel					Stagnatie		2e lockdown		Av.
	30-Mar	06-Apr	13-Apr	20-Apr	27-Apr	05-May	12-May	26-May	09-Jun	23-Jun	18-Aug	22-Sep	20-Oct	10-Nov	
Events and recreation	-74	-92	-84	-88	-88	-84	-89	-92	-63	-86	-81	-81	-74	-77	-82
Accommodation and food service activities	-93	-83	-88	-95	-84	-87	-93	-85	-75	-50	-42	-39	-65	-66	-75
Retail sales (non-food)	-86	-85	-78	-70	-82	-70	-25	-29	-12	-6	-9	-16	-19	-51	-46
Real estate activities	-36	-44	-43	-31	-28	-60	-38	0	-9	-21	-10	-24	-12	-37	-28
Manufacture of transport equipment ²	-32	-63	-74	-29	-75	-59	-47	-36	-16	-23	-4	-16	-15	-21	-36
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	-48	-57	-70	-70	-57	-62	-50	-50	-29	-23	-9	-4	-7	-19	-40
Wholesale	-50	-48	-59	-47	-44	-34	-43	-17	-36	-24	-6	-8	-15	-19	-32
Belgium	-33	-36	-33	-34	-32	-29	-31	-26	-23	-17	-13	-14	-14	-17	-25
Aviation	-20	-40	-77	-63	-53	-61	-87	-88	-57	-6	-34	-32	-13	-15	-46
Consultancy	-8	-16	-15	-28	-20	-23	-25	-20	-12	-19	-12	-10	-10	-14	-17
Manufacture of wood and paper products, and printing	-52	-20	-26	-49	-32	-26	-23	-30	-30	-28	-11	-6	-15	-14	-26
Road transport (persons)	-28	-45	-71	-67	-67	-84	-69	-34	-61	-35	-11	-11	-24	-13	-44
Information and communication	-15	-21	-18	-23	-21	-29	-43	-27	-30	-17	-9	-21	-8	-13	-21
Liberal professions	-25	-21	-15	-28	-27	-22	-27	-12	-11	-15	-14	-8	-10	-12	-18
Agriculture and fishing	-34	-23	-11	1	-3	-33	0	-17	-4	-19	-2	-10	-5	-12	-12
Engineering services	-34	-62	-13	-30	-27	-20	-16	-14	-10	-17	-10	-25	-21	-12	-22
Manufacture of food products	-14	-17	-24	-20	-15	-21	-17	-22	-21	-12	-8	-9	-11	-12	-16
Logistics	-29	-26	-23	-15	-16	-24	-10	-39	-25	-34	-7	-17	-10	-11	-20
Manufacture of computer, electronic and optical products	-43	-9	-17	-37	-34	-14	-27	-27	-9	-21	-43	-21	-10	-11	-23
Human Resources	-40	-46	-20	-36	-33	-37	-36	-35	-33	-12	-14	-13	-12	-11	-27
Metallurgy	-21	-12	-34	-18	-33	-31	-25	-36	-27	-31	-25	-24	-18	-10	-25
Financial and insurance activities	-20	-9	-8	-17	-10	-10	-17	-11	-10	-10	-9	-7	-9	-10	-11
Manufacture of plastic and non-metallic products	-24	-14	-20	-15	-23	-21	-17	-22	-22	-11	-14	-12	-11	-10	-17
Manufacture of machinery and electrical equipment	-25	-29	-29	-30	-32	-30	-24	-35	-20	-10	-19	-9	-14	-10	-22
Retail sales (food)	-3	-4	-8	0	-5	-8	-16	1	-9	-6	1	-11	-1	-9	-6
Construction	-47	-46	-43	-46	-44	-29	-34	-14	-20	-5	-11	-9	-9	-9	-26
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	-14	-20	-24	-11	-11	-23	-18	-21	-19	-21	-12	-10	-11	-8	-16
Manufacture of furniture	-61	-63	-80	-58	-67	-36	-60	-30	-21	-6	-19	-19	-1	-7	-38

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

De omzet van andere sectoren (industrie, bouw, ondersteunende diensten, transport- en logistieke sector, financiële activiteiten en verzekeringen) vertoont in november geen sterke terugval, terwijl veel van deze sectoren zware klappen kregen tijdens de eerste lockdown. In deze sectoren is de gemelde terugval van de omzet als gevolg van de coronacrisis ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar gelijkaardig aan die van september en oktober en beperkter dan de terugval vastgesteld tijdens de eerste lockdown. Voor deze sectoren is de zwakke vraag de meest bepalende factor met betrekking tot de impact van de coronacrisis op de omzet (cf. Tabel 4-2).

Wat betreft de tewerkstelling blijft het gebruik van tijdelijke werkloosheid hoog. Volgens de enquête van november was 11% van de werknemers in de privésector tijdelijk werkloos, in vergelijking met 6% in september en 7% oktober (cf. Tabel 4-3). Momenteel staat het niveau van de tijdelijke werkloosheid echter nog veel lager dan de 32% van tijdens de eerste lockdown. Dit is nog een indicatie dat de directe impact van de tweede lockdown kleiner is dan die van maart-april. 52% van de bevroegde ondernemingen geeft echter aan dat ze de volgende weken meer beroep zullen doen op tijdelijke werkloosheid dan momenteel het geval is. Het kleinere gebruik van tijdelijke werkloosheid tijdens de tweede lockdown kan ten dele worden verklaard door de evolutie van de werkorganisatie in de ondernemingen. Het aandeel van de werknemers in de privésector dat (deels of volledig) aan telethuiswerk doet, bedraagt 39% in november (tegenover 44% in oktober, 35% in september en 37% in april). Niet alle ondernemingen kunnen echter meer telewerk inzetten, hoofdzakelijk door de aard van het werk. We merken op dat tijdens de tweede lockdown een gedeeltelijke heropleving van de uitzendarbeid wordt vastgesteld, na een dramatische terugval in april 2020. Werknemers met ziekteverlof of in quarantaine vertegenwoordigen 3,4% van de tewerkstelling in de privésector, tegenover 3,2% in oktober en 2,2% in september. Dit percentage is opmerkelijk hoger in de sectoren waarin thuiswerken niet evident is.

Tabel 4-2: Redenen van de huidige omzetzdaling (in % van de respondenten, meerkeuze)

Survey 10 November	Social Distancing	Prohibited	Staff shortage	Supply chain problems	Lack of demand	Liquidity problems	Other	Not Applicable
Accommodation and food service activities	7	79	1	2	24	4	7	3
Agriculture and fishing	6	6	0	9	45	6	3	45
Aviation	9	36	0	9	82	0	9	9
Construction	17	16	14	25	40	7	8	29
Consultancy	18	18	1	2	45	5	14	30
Engineering services	7	14	3	3	57	11	17	21
Events and recreation	12	84	1	2	40	4	3	3
Financial and insurance activities	18	19	3	0	52	1	14	26
Human Resources	16	14	5	2	75	5	7	14
Information and communication	9	18	3	7	50	9	10	32
Liberal professions	21	24	3	3	39	5	18	21
Logistics	6	11	2	24	54	0	6	30
Manufacture of computer, electronic and optical produ	6	14	6	11	64	8	8	17
Manufacture of food products	5	9	6	11	63	3	6	21
Manufacture of furniture	5	44	9	18	47	9	14	14
Manufacture of machinery and electrical equipment	5	11	14	10	71	5	10	11
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	0	2	12	5	51	4	4	35
Manufacture of plastic and non-metallic products	3	3	14	7	66	0	3	34
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	3	61	4	7	47	3	8	8
Manufacture of transport equipment ²	0	27	18	27	73	9	0	9
Manufacture of wood and paper products, and printing	3	7	3	2	77	0	5	17
Metallurgy	7	7	6	7	65	6	9	20
Real estate activities	12	69	4	3	37	6	10	9
Retail sales (food)	6	28	0	5	39	3	9	33
Retail sales (non-food)	6	74	1	11	35	5	8	6
Road transport (persons)	10	34	2	0	78	2	10	7
Wholesale	4	20	5	15	68	5	8	17
Belgium	11	29	5	8	50	5	10	20

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

Tabel 4-3: Evolutie van tijdelijk werkloze medewerkers in de Belgische economie (in % van het totale personeelsbestand van de bedrijven van de enquête)

Temporarily unemployed	Eerste lockdown				Gedeeltelijk herstel						Stagnatie		2de lockdown
	13-Apr	06-Apr	27-Apr	20-Apr	5-mei	12-mei	26-mei	9-jun	23-jun	18-aug	22-sep	20-okt	10-nov
Events and recreation	76	72	76	86	85	84	78	80	72	60	58	61	56
Accommodation and food service activities	91	94	90	80	67	91	89	48	38	24	34	60	63
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	68	54	57	36	58	48	51	34	21	7	6	11	8
Road transport (persons)	39	84	74	48	85	52	21	11	17	3	9	11	3
Metallurgy	12	18	18	26	27	15	23	14	24	14	10	9	6
Belgium	32	31	30	29	24	22	18	14	11	6	6	7	11
Engineering services	20	22	34	35	35	23	19	32	8	6	11	7	1
Manufacture of machinery and electrical equipment	26	25	25	18	13	20	16	7	10	6	3	7	8
Wholesale	49	36	40	34	28	29	19	24	18	3	4	6	7
Manufacture of furniture	64	71	63	48	27	24	31	8	5	1	2	6	6
Aviation	55	35	74	54	3	77	78	44	11	5	1	6	1
Manufacture of wood and paper products, and printing	26	34	29	28	22	17	17	18	16	8	9	5	5
Retail sales (non-food)	82	71	76	76	60	22	18	13	7	4	4	5	37
Human Resources	15	16	26	41	32	27	11	18	3	13	1	5	5
Logistics	13	15	11	10	23	5	8	17	21	3	6	4	2
Retail sales (food)	8	10	6	8	12	23	4	9	9	3	5	3	6
Manufacture of transport equipment ²	58	56	61	39	27	35	4	3	3	0	1	3	0
Information and communication	19	13	12	9	13	14	12	9	8	5	3	3	3
Real estate activities	38	41	26	20	21	1	17	2	12	0	16	3	7
Manufacture of food products	7	10	10	8	13	8	9	8	7	2	2	3	3
Construction	46	41	33	28	19	17	11	4	3	3	2	2	5
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	14	14	8	8	6	3	6	3	6	2	1	2	5
Agriculture and fishing	4	9	0	2	1	9	8	0	0	0	1	2	2
Liberal professions	8	11	11	26	8	5	5	2	3	4	1	1	6
Manufacture of computer, electronic and optical products	13	14	32	21	9	23	13	3	11	5	4	1	3
Manufacture of plastic and non-metallic products	15	23	11	14	10	11	8	7	11	3	8	0	2
Consultancy	12	14	11	8	9	12	7	5	5	3	1	0	4
Financial and insurance activities	2	3	3	3	1	0	5	1	0	0	0	0	1

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

Onrustwekkende vooruitzichten voor 2021 op het vlak van omzet, tewerkstelling en verhoogd faillissementsrisico

Hoewel de tweede lockdown op dit moment een beperkte negatieve impact lijkt te hebben op de omzet van de ondernemingen, zijn de vooruitzichten voor 2021 met betrekking tot de omzet, investeringen, tewerkstelling en het faillissementsrisico verslechterd op het niveau van de Belgische economie. Hoewel het consumentenvertrouwen licht verbeterde in november 2020 (-15 tegenover -17 in september en -26 in april), na 6 opeenvolgende maanden van verbeteringen, is het vertrouwen van het bedrijfsleven volgens de NBB afgezwakt in november (-12 in november 2020 tegenover -9 in oktober 2020 en -36 in april 2020). Dit is deels te verklaren door de onzekerheid rond het economisch beleid, die in november 2020 opnieuw lichtjes toegenomen is. De mate van onzekerheid over de commerciële bedrijfsactiviteiten¹⁵ is nagenoeg gelijk gebleven in november (6,9). De politieke onzekerheid is echter lager dan tijdens de eerste lockdown, terwijl de commerciële onzekerheid gelijkaardig is aan de niveaus vastgesteld tijdens de eerste lockdown.

Op het vlak van omzet is de verwachte impact van de COVID-19-crisis op de inkomsten van 2021 ten opzichte van een normale situatie geëvolueerd van -10% in augustus naar -12% in november. De verwachte impact van de COVID-19-crisis op de inkomsten van 2021 ten opzichte van een normale situatie varieert sterk van de ene sector tot de andere. Hoewel de vooruitzichten versomberd zijn in

¹⁵ Gemeten op een schaal van 1 (weinig bezorgd) tot 10 (zeer bezorgd).

sommige sectoren (sectoren kunst, amusement en recreatie, vastgoedactiviteiten, detailhandel non-food, enz.), zijn ze verbeterd in andere (horeca, vervaardiging van computer-, elektronische en optische producten, bouw, ...) (cf. Tabel 4-4).

Tabel 4-4: Verwachte impact van de COVID-19-crisis op de inkomsten van 2021 (in percentage, gemiddelde gewogen op basis van de omzet van 2019)

Expected revenue loss 2021 by sector	18-août	22-sept	20-oct	10-nov
Events and recreation	-44	-53	-47	-54
Real estate activities	-1	-17	-23	-33
Accommodation and food service activities	-37	-18	-36	-28
Retail sales (non-food)	-8	-7	-14	-22
Consultancy	-12	-10	-10	-13
Engineering services	-10	-22	-19	-12
Belgium	-10	-10	-11	-12
Manufacture of computer, electronic and optical products	-17	-31	-6	-12
Manufacture of transport equipment	-12	-11	-14	-12
Retail sales (food)	1	-12	-2	-12
Manufacture of plastic and non-metallic products	-8	-11	-11	-11
Manufacture of machinery and electrical equipment	-11	-10	-9	-11
Human Resources	-12	-11	-10	-10
Manufacture of food products	-6	-8	-11	-10
Construction	-13	-8	-13	-10
Road transport (persons)	-11	-10	-23	-10
Financial and insurance activities	-7	-7	-9	-10
Information and communication	-8	-9	-9	-10
Liberal professions	-6	-9	-11	-10
Wholesale	-9	-7	-10	-10
Aviation	-23	-31	0	-9
Agriculture and fishing	-3	-3	-8	-9
Logistics	-8	-13	-10	-9
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	-9	-7	-9	-9
Metallurgy	-5	-12	-11	-7
Manufacture of wood and paper products, and printing	-6	-7	-12	-6
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	-8	-16	-9	-5
Manufacture of furniture	-16	-21	-1	-5

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

De nieuwe daling van de omzet na een gedeeltelijke hervatting en de weinig rooskleurige economische vooruitzichten voor eind 2020 en 2021 leiden tot een verhoging van het faillissementsrisico voor de ondernemingen in de Belgische economie. Volgens de ERMG-enquête is het aandeel van de ondernemingen dat een faillissement in de komende weken of maanden 'waarschijnlijk' of 'zeer waarschijnlijk' acht, gestegen tot 12% in november¹⁶, ten opzichte van 8% in oktober, 4% in september en 6% en 9% tijdens de eerste lockdown (cf. Tabel 4-5). Zelfstandigen en kleine ondernemingen, net als de sectoren horeca (29%), kunst, amusement en recreatie (28%), transport en logistiek (20%) en

¹⁶ Het moet opgemerkt dat de verhoging van het faillissementsrisico tussen oktober en november deels het gevolg kan zijn van het grotere aandeel aan kleine ondernemingen in de steekproef van november.

detailhandel non-food (17%) zijn het zwaarst getroffen door dit faillissementsrisico. Een toename van de liquiditeitsproblemen werd ook vastgesteld in de enquête van november, het aandeel van de bevroegde ondernemingen dat met liquiditeitsproblemen geconfronteerd werd steeg van 32% in oktober tot 35% in november.

Tabel 4-5: Aandeel van de ondernemingen dat aangeeft dat een faillissement waarschijnlijk of zeer waarschijnlijk is (in percentage van aantal respondenten)

Bankruptcy Risk	Eerste lockdown					Gedeeltelijk herstel					Stagnatie		Tweede lockdown		Av.
	30-Mar	06-Apr	13-Apr	20-Apr	27-Apr	05-May	12-May	26-May	09-Jun	23-Jun	18-Aug	22-Sep	20-Oct	10-Nov	
Road transport (persons)	13	24	11	16	29	25	30	38	22	11	35	18	29	38	24
Accommodation and food service activities	14	20	19	20	24	19	24	20	23	10	20	15	27	29	20
Events and recreation	22	25	29	20	31	28	39	24	24	19	30	19	15	28	25
Aviation	10	8	18	23	25	0	25	50	0	10	50	9	23	22	20
Retail sales (non-food)	10	12	9	14	11	11	6	9	9	6	11	5	10	17	10
Information and communication	6	6	5	11	9	8	10	9	9	7	10	3	9	12	8
Consultancy	7	10	8	6	7	9	10	9	5	5	8	6	12	12	8
Belgium	6	8	7	7	9	7	8	8	6	5	8	4	8	12	7
Liberal professions	4	8	4	2	7	1	4	3	6	2	7	1	7	11	5
Manufacture of food products	4	5	9	7	10	6	8	11	8	0	5	1	7	11	7
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	16	16	16	20	11	10	5	13	7	12	2	2	7	11	11
Manufacture of transport equipment ²	10	16	13	9	0	11	25	17	20	14	0	0	8	11	11
Real estate activities	9	9	6	3	4	5	12	0	0	6	4	7	13	11	6
Manufacture of machinery and electrical equipment	3	4	4	5	10	8	8	10	5	2	2	3	6	10	6
Retail sales (food)	8	8	7	4	10	5	9	5	5	3	8	3	11	9	7
Construction	5	7	6	5	5	2	3	3	1	4	5	2	5	9	4
Wholesale	7	7	6	5	11	4	5	6	6	8	6	4	1	9	6
Engineering services	9	7	6	9	14	6	11	6	15	8	6	10	3	8	8
Human Resources	5	7	9	9	18	8	10	7	10	0	13	0	3	8	8
Agriculture and fishing	9	7	8	0	4	4	0	0	0	0	17	0	7	7	5
Metallurgy	14	6	7	11	16	10	5	8	5	5	4	7	5	7	8
Financial and insurance activities	1	1	3	1	1	0	0	3	0	2	2	0	2	6	2
Logistics	1	6	2	4	2	4	4	0	0	2	15	0	3	6	4
Manufacture of wood and paper products, and printing	9	11	11	9	15	16	13	5	8	17	4	0	7	5	9
Manufacture of plastic and non-metallic products	5	6	11	0	9	5	4	9	0	0	8	7	0	4	5
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	2	3	3	1	6	3	9	5	4	4	4	3	3	4	4
Manufacture of computer, electronic and optical products	3	5	6	9	11	5	7	0	0	0	0	0	14	3	4
Manufacture of furniture	9	9	4	9	9	11	0	8	0	0	6	0	3	2	5
Average Construction	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB

Op het vlak van vooruitzichten inzake werkgelegenheid zijn de schattingen van het banenverlies licht verbeterd voor 2020. Het verwachte banenverlies wordt geschat op -3,4% (84.000 banen) in de enquête van november tegenover -3,6% (89.000 banen) in de enquête van oktober in de privésector. In 2021 wordt echter een bijkomende krimp van de tewerkstelling verwacht van bijna 60.000 eenheden (-2,4%) in de privésector. Deze daling betekent een aanzienlijke verslechtering ten opzichte van de schattingen gebaseerd op de antwoorden van oktober, toen een daling van 15.000 eenheden (of 0,6%) werd verwacht. De vooruitzichten met betrekking tot de werkgelegenheid in de Belgische economie zijn dus ook zorgwekkend. Volgens de Nationale Bank van België wordt deze evolutie vastgesteld in nagenoeg alle economische sectoren en is dit waarschijnlijk het resultaat van de combinatie van de verlenging van het stelsel van tijdelijke werkloosheid en een versombering van de economische vooruitzichten.

Tabel 4-6: Verwachte verandering van de omvang van het personeelsbestand (in percentage van het totaal personeelsbestand van de bevraagde ondernemingen, met uitzondering van de zelfstandigen)

Expected change in staff size	2020		2021	
	20/okt	10/nov	20-Oct	10-Nov
Events and recreation	-16,9	-19,8	-13,7	-15,8
Accommodation and food service activities	-16,2	-17,3	-9,9	-12,7
Retail sales (food)	-1,3	-2,1	-1,0	-7,0
Retail sales (non-food)	-3,4	-5,5	-2,0	-4,8
Human Resources	-3,6	-8,7	2,7	-4,4
Real estate activities	-0,2	-4,2	1,6	-4,4
Financial and insurance activities	-1,7	-2,2	-3,1	-4,2
Metallurgy	-4,4	-1,7	-2,3	-3,1
Road transport (persons)	-3,7	-4,8	-3,2	-2,9
Manufacture of transport equipment ²	-7,9	-2,7	-1,2	-2,7
Information and communication	-1,5	-0,2	1,8	-2,5
Belgium	-3,6	-3,4	-0,6	-2,4
Manufacture of plastic and non-metallic products	-3,6	-2,3	-2,0	-1,9
Wholesale	-2,5	-1,5	-1,1	-1,5
Manufacture of machinery and electrical equipment	-5,5	-1,4	0,1	-1,3
Liberal professions	-0,3	-0,4	-0,6	-1,2
Manufacture of wood and paper products, and printing	-4,0	-2,0	-1,5	-1,0
Agriculture and fishing	-0,6	0,2	-0,5	-0,5
Engineering services	-1,3	-1,0	-2,8	-0,4
Manufacture of food products	-3,5	-0,6	1,5	-0,4
Construction	-1,9	-1,1	-0,4	-0,1
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	0,7	2,6	-0,9	1,6
Consultancy	-3,2	-3,0	3,8	2,0
Logistics	-5,8	-0,1	-0,6	2,2
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	-2,7	-2,2	1,0	2,2
Manufacture of computer, electronic and optical products	-0,8	-0,2	-0,3	3,2
Manufacture of furniture	-1,9	1,7	0,2	3,8
Aviation ²	3,3	8,5	6,1	9,5

Bron: NBB (2020), gebaseerd op gegevens van BECI, Boerenbond, VBO, UCM, Unizo, UWE, VOKA, NBB